

مطالعات

مقالات علمی

اخبار و گزارشها

یامین‌الدلائل

صاحب‌امتیاز

انجمن علمی تحقیق و تصحیح نسخه‌های خطی ایران

مدیرمسئول

دکتر زهیر طیب (مدیر انجمن علمی)

سرمدبیر

سید مرتضی میرهاشمی (استاد)

سرمدبیر همکار

محمدسرور مولایی (استاد)

اعضای هیات تحریریه

سید محمد منصور طباطبایی (دانشیار)

نورالدین نعمتی (استاد)

سید احمد کارزونی (استاد)

علی افضلی (دانشیار)

شیرزاد طایفی (دانشیار)

غلامرضا مستعلی پارسا (دانشیار)

احمد گلی (استاد)

محمود فضیلت (استاد)

عبدالرضا سیف (استاد)

اعضای هیات تحریریه بین‌المللی

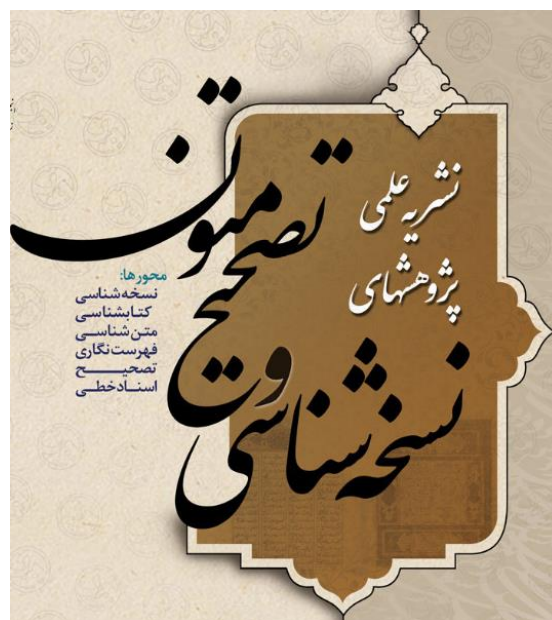
سید محمد اسدعلی خورشید

احمد حسین البکر

دوره انتشار

دوفصلنامه

شاپا چاپی: ۴۹۱۳-۲۷۸۳

دوره دوم ، شماره نخست
شماره یک (شماره ۳ پیاپی)
بهار و تابستان ۱۴۰۲ هجری شمسی

مشاوران:

علی محمد مؤذنی - سید حسین مرعشی - آزاد محمودی - احسان
شکراللهی - مرتضی رضوان فر - الهام ملک‌زاده
تمامی دست‌اندرکاران و نویسندگان، دارای درجه علمی
دکتری هستند مگر آن که رتبه تحصیلی دیگری برای آنان در
متن، تصریح شده باشد.

مطالعات

مقالات علمی

اخبار و گزارشها

فهرست

دوره دوم (۲) شماره نخست (۱) پیاپی (۳) بهار و تابستان ۱۴۰۲ هجری شمسی

زهیر طیب (مدیر مسؤول)

سرآغاز

صفحه ۱-۳

DOI: 10.22034/CRTC.2023.166399

DOR: 20/1001/1/27834913/1402/2/1/13/7

رحیمه بیرکنته شمشیری؛ فاطمه زمانی

شناخت تحلیلی نسخه خطی مجالس تفسیری فضل بن محب نیشابوری

صفحه ۴-۲۴

DOI: 10.22034/CRTC.2022.361086/1036

DOR: 20/1001/1/27834913/1402/2/1/1/5

مجتبی مجرد

انتهاء در دست‌نویس‌های اسلامی

صفحه ۲۵-۳۸

DOI: 10.22034/CRTC.2022.364848/1044

DOR: 20/1001/1/27834913/1402/2/1/2/6

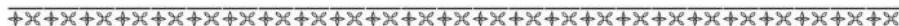
عبدالرسول فروتن

معراج السعادة، اثری ارجمند با چاپ‌هایی نامعتبر

صفحه ۳۹-۶۱

DOI: 10.22034/CRTC.2022.365889/1045

DOR: 20/1001/1/27834913/1402/2/1/3/7

مطالعات

مقالات علمی

اخبار و گزارشها

شیرزاد طایفی؛ سمانه منصوری آل هاشم

خوانش دیوان حافظ تصحیح شاملو با رویکرد خواننده‌محور (همراه با نامه‌های نشریه و نویسندگان)

صفحه ۶۲-۹۵

DOI: 10.22034/CRTC.2022.366017.1046 DOR: 20.1001.1.27834913.1402.2.1.4.8

آسیه ذبیح نیا عمران

بررسی نسخه خطی کتاب تذکرة الملوك باباجان قزوینی

صفحه ۹۶-۱۱۶

DOI: 10.22034/CRTC.2022.367867.1049 DOR: 20.1001.1.27834913.1402.2.1.5.9

فاطمه یوسف‌پور سیفی

نگاهی به وجوه ارجحیت نسخه رئیس‌الکتاب مرصادالعباد بر نسخه بورسای با تکیه بر ویژگی‌های بلاغی و زبانی

صفحه ۱۱۷-۱۴۱

DOI: 10.22034/CRTC.2022.371078.1051 DOR: 20.1001.1.27834913.1402.2.1.6.0

احسان پور ابریشم

تحلیل واقعات عرفانی با تصحیح و بررسی رساله «ذکر واقعات» از باخرزی

صفحه ۱۶۶-۱۴۲

DOI: 10.22034/CRTC.2022.354816.1031 DOR: 20.1001.1.27834913.1402.2.1.7.1

محمدرضا معصومی؛ مهدی سلمانی؛ امین مجلی زاده

معرفی و بررسی نسخ خطی شرح خلوتی تبریزی بر مقدمه شرح قیصری

صفحه ۱۶۷-۱۹۹

DOI: 10.22034/CRTC.2022.363654.1043 DOR: 20.1001.1.27834913.1402.2.1.8.2

مطالعات

مقالات علمی

اخبار و گزارشها

زهرا علیزاده بیرجندی

تحلیل و بررسی نسخه‌ای خطی درباره خدمت نظام‌وظیفه (دوره قاجاریه)

صفحه ۲۰۰-۲۲۱

DOI: 10.22034/CRTC.2022.351428/1025 DOR: 20/1001/1/27834913/1402/2/1/9/3

آیت شوکتی

بررسی عشق در نسخه خطی صفاءالقلوب حزین شیروانی و نان و حلوا بر اساس سه نظریه بالدشویپر، گوتلی و لیکاف

صفحه ۲۲۲-۲۶۰

DOI: 10.22034/CRTC.2023.374875/1053 DOR: 20/1001/1/27834913/1402/2/1/10/4

نیلوفر سادات عبداللهی

ابعاد و چگونگی تأثیر ابیات الحاقی شاهنامه بر چند نگاره از نسخه بایسنقری

صفحه ۲۶۱-۲۹۴

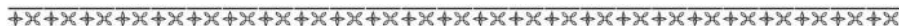
DOI: 10.22034/CRTC.2023.377167/1054 DOR: 20/1001/1/27834913/1402/2/1/11/5

قدرت الله خیاطیان؛ الهام رضوانی مقدم؛ سید حسن طباطبایی

معرفی زوایای دیگری از نسخه خطی «لطایف اشرفی فی بیان طوایف صوفی» و بررسی مباحث مهم عرفان عملی در آن

صفحه ۲۹۵-۳۲۳

DOI: 10.22034/CRTC.2022.368369/1050 DOR: 20/1001/1/27834913/1402/2/1/12/6

اصلاح دو انگاره غلط درباره تصحیح متن و مصححان

زهیر طیب^۱

مدیر مسئول نشریه و مدیر انجمن علمی تحقیق و تصحیح نسخه‌های خطی ایران

دو انگاره نادرست در جوامع علمی و دانشگاه‌های ایران و شاید در دیگر کشورها، درباره تصحیح متن وجود

دارد.

انگاره نخست - تصحیح متن، همان ویرایش و غلط زدایی املایی و انشایی آن است.

انگاره دوم - تصحیح متن، مهارتی ادبی و تکررشته‌ای است و به رشته‌های دیگر ارتباطی ندارد.

این هر دو انگاره، نادرستند.

نقد انگاره نخست

تصحیح متن یک اصطلاح است و با معادل لغوی آن همسان نیست. تصحیح، مهارتی تاریخی، ادبی و حسب محتوای اثر مورد پژوهش، بایسته دانشی تخصصی (در سایر علوم) است که طی آن مصحح، با برخورداری از طیف وسیعی از داده‌ها و اطلاعات تاریخی شامل و نه محدود به: دانش‌های باستان‌شناسی کتاب، خط‌شناسی و سندشناسی، با بهره‌گیری از آگاهی‌های زبانی و ادبی تاریخی و دانش موضوع متن، با محور قراردادن کهن‌ترین دست‌نویس‌ها از آثار علمی و ادبی و تاریخی و بر مبنای روش و متدی علمی که شرح آن در این مجال ممکن نیست، می‌کوشد تا دست‌کم در چهار مسیر گام بردارد:

نخست - بازسازی کامل و دقیق متن آنچنان که اراده نویسنده اصلی آن بوده است. (احیای اثر)

۱. دکترای زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه تهران. Tayyeb@ut.ac.ir

مطالعات

مقالات علمی

اخبار و گزارشها

دوم - بازشناسی شقوق و سوبه‌های تغییر یافته (وارینته) در متون پایه‌ای و حاکم بر متن مورد پژوهش (متون مرجع نویسنده تاریخی) و اصلاح فرسایش‌ها و تغییر و تبدل‌های صورت گرفته در گزارش‌های صورت گرفته از آنها با محوریت متون مرجع (نصّ) که به آن اصطلاحاً «تحقیق نصّ» گفته می‌شود و اصلاح متقابل نسخه‌های تصحیح شده از منابع با استفاده از ویژگی‌های تاریخی فائق در متن مورد پژوهش بر آن متون.

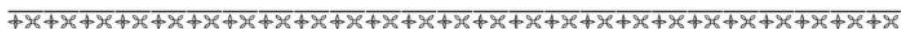
سوم - تحقیق به‌منظور تشریح و تبیین متن با استفاده از منابع علمی پایه‌ای و توضیح متن برای خوانندگان بعدی (در کنار متن اصلی)

چهارم - نقد و بازشناسی آراء و نظرات نویسنده تاریخی و استخراج فواید علمی و تاریخی از متن در قالب مقدمه علمی و فرستگان عناصر و داده‌های متن تصحیح شده (در مقدمه و پیوسته‌های پژوهش)

ترکیب دانش، مهارت، تجربه و بینش در این فرایند پیچیده و چندوجهی، بی‌نیاز از توضیح است و تفاوت آن با ویرایش و غلط زدایی املایی و انشایی که حرفه ویراستاران است، بسیار روشن است. اگرچه بطور طبیعی، بررسی و پژوهش مصححان در متن، مانند هر اثر دیگری در انتها نیازمند ویرایش نیز خواهد بود، اما این آخرین کاری است که در مقام یک کتاب تمام شده، توسط مصحح یا ویراستار چاپ انجام خواهد شد و خارج از فرایند تصحیح است.

به دلیل همین انگاره نادرست است که امتیاز پژوهشی یکی از عمیق‌ترین و پیچیده‌ترین پژوهش‌های تاریخ علم (تصحیح و تحقیق نصّ) به‌اشتباه، هم‌ردیف یا حتی کم‌قدرتر از نگارش یک مقاله علمی دانسته شده و اولیای دانشگاه‌ها که عمدتاً از رشته‌های فنی و پزشکی بوده‌اند به دلیل تصور بدیهی و اولیه از واژه تصحیح و حمل معنای لغوی آن بجای معنای تخصصی و اصطلاحی، ناخواسته جفایی عظیم در حق مصححان که کوششگران عرصه تاریخ علم و دست‌اندرکاران یکی از پیچیده‌ترین انواع پژوهش در علوم انسانی هستند، را سبب شده‌اند. عمق پژوهش‌های تصحیحی به‌گونه‌ای است که قطع نظر از تأثیر شگرفی که امروزه ابزارهای فناوری اطلاعات در پیشبرد پژوهش‌های علمی دارد، در جنبه انسانی آن، یک تحقیق، به سال‌ها کنکاش و تماس مداوم با متن و سفر به نقاط مختلف جهان برای گردآوری مدارک و شواهد و کار کتابخانه‌ای مفرط نیاز دارد.

انتشار این یادداشت را مقدمه‌ای برای طرح این اشتباه علمی و اصلاح نگاه غیرتخصصی و غیرکارشناسی در ارزشیابی فعالیت‌های اعضای هیأت علمی دارای پژوهش‌های تصحیحی دانسته و امیدواریم اصلاح این نگاه با تعامل بین انجمن علمی و بخش‌های اجرایی آموزش عالی بتدریج انجام شود.

نقد انگاره دوم

هرچند نمی‌توان تاریخی و تا حتی ادبی بودن بیشتر پژوهش‌های صورت‌گرفته در نسخه‌های خطی را نادیده گرفت، اما واقعیت آن است که در برابر حجم کلان کتاب‌های ادبی و تاریخی، شمار بسیاری از کتاب‌های کهن و دست‌نویس در زمینه‌های دیگر علم مانند پزشکی و مهندسی یا سیاست و جغرافیا و ریاضیات و فیزیک در کتابخانه‌های ایران و جهان نگهداری می‌شوند. بر اساس تجربه گاهی به مطالبی در این کتاب‌ها برمی‌خوریم که دانش با همه پیشرفتهای صورت‌گرفته درباره آن، به پاسخ نرسیده است و یا روش‌های علمی آن، مسیرهای جدیدی پیش پای پژوهشگران می‌گذارد.

از این روست که پژوهشگران، بویژه علاقه‌مندان به تاریخ علم در هر رشته‌ای، کوشندگان و پژوهشگران بالقوه تصحیح متون هستند و بایسته دانشکده‌های فنی و پزشکی و علوم پایه است که با نگاه میان‌رشته‌ای، پایان‌نامه‌ها و طرح‌های پژوهشی بین‌رشته‌ای برای محققان خود از دل میراث علمی کتاب‌های کهن تعریف کنند. در این بستر، تصحیح و تحقیق متن، وجهه واقعی خود را به‌عنوان مهارتی بین‌رشته‌ای به دست آورده و خمود و رکود پژوهش‌های تاریخ علم در رشته‌های دیگر با همکاری مشترک با پژوهشگران متن‌شناس و نسخه‌شناس برطرف می‌شود و هویت شکوهمند علمی ما بیش از پیش و فراتر از کوشش‌های مستشرقان بر ما و دیگر جوامع عیان خواهد شد. امری که در بازسازی چهره ایران در جهان علم، تأثیری بسزا خواهد گذاشت.